

Gemeente
Amsterdam

LHBTI's in Amsterdam

Onderzoek, Informatie en Statistiek

In opdracht van: rve Onderwijs, Jeugd & Zorg, afdeling Diversiteit

Projectnummer: 16096

Laura de Graaff

Nina Holaind

Laure Michon

Willem Bosveld

Bezoekadres: Oudezijds Voorburgwal 300

Postbus 658, 1000 AR Amsterdam

l.michon@amsterdam.nl

Telefoon 020 251 0402

www.ois.amsterdam.nl

Amsterdam, juli 2016

Foto voorzijde: Nationale Coming Outdag, fotograaf Edwin van Eis (2012)

Inhoud

Inleiding	4
1 Veiligheid	6
1.1 Gevoelens van onveiligheid	6
1.2 Discriminatie en geweld	7
2 Onderwijs en jeugd	8
2.1 Acceptatie LHBTI door jongeren	8
2.2 Welzijn LHBTI-jongeren	10
2.3 Onderwijs en LHBTI	10
2.4 Aandacht voor seksuele diversiteit in de les	11
3 Diversiteit	12
3.1 Acceptatie van LHB(TI) in Amsterdam	12
3.2 Acceptatie LHBTI's in Nederland	12
3.3 Acceptatie van bi-culturele LHBTI's door hun omgeving	12
3.4 LHBT(I) Vluchtelingen	13
4 Gezondheid, zorg en welzijn	14
4.1 Gezondheid en welzijn van LHBTI's	14
4.2 LHBTI's in de zorg	15
4.3 LHBTI-ouderen	15
5 Sport	16
5.1 Sportbeoefening LHBTI's	16
5.2 Acceptatie van LHBTI's in de sport	16
5.3 Transgenders in de sport	17
6 Werk en Economie	18
6.1 LHBTI's en werk en inkomen	18
6.2 LHBTI-toerisme	19
Bijlage Literatuur	20

Inleiding

Wat is de positie van LHBTI's in Amsterdam en welke problemen komen zij tegen? Om dit te verkennen geeft deze fact sheet een overzicht van uitkomsten uit de beschikbare literatuur. De fact sheet volgt de thematische indeling van de gemeentelijke Roze Agenda, die is geordend rond de uitvoering op negen beleidsterreinen.

Deze fact sheet geeft een overzicht van wetenschappelijke inzichten op elk thema uit relevant en beschikbaar Amsterdams en landelijk onderzoek van de afgelopen jaren. Kennis uit landelijke onderzoeken wordt in principe vooral gebruikt als gegevens ontbreken voor Amsterdam. Omdat er niet altijd een goede match is tussen literatuur en beleidsdomeinen, zijn een aantal thema's samengenomen in deze fact sheet. De volgende zes hoofdstukken gaan over de volgende thema's:

1. Veiligheid
2. Jeugd en onderwijs
3. Diversiteit
4. Gezondheid, zorg en welzijn
5. Sport
6. Werk en economie

Over het domein 'cultuur en informatie' zijn geen gegevens gevonden. Dit beleidsthema gaat over het stimuleren van de permanente LHBTI-zichtbaarheid in de stad door middel van exposities en het van LHBTI-erfgoed. Daar is zeer weinig over bekend. Wel blijkt uit de Staat van de Stad (2014) dat 55 % van de LHB-Amsterdammers in het voorgaande jaar ten minste één keer een bezoek heeft gebracht aan een 'homofestival of homocafé'.¹ Van de heteroseksuele Amsterdammers was dit 17%. Het stimuleren van roze toerisme dat in de [Uitvoeringsagenda van de Roze Agenda](#) wordt genoemd komt aan de orde in hoofdstuk 6.

Gebruikte termen

In deze fact sheet staat LHBTI's voor lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuele mannen en vrouwen, transgenders en mensen met een intersekse-conditie² De meeste onderdelen van deze fact sheet gaan over LHB's, want over transgenders en mensen met een intersekse-conditie is weinig, vaak niets, bekend.

Aantal LHBTI's

- Het is niet precies bekend hoeveel LHBTI's er zijn in Amsterdam. Aan de hand van de enquête 'De staat van de Stad' is een schatting mogelijk van het aandeel LHB's in de stad in 2014. Van

¹ Deze termen zijn afkomstig uit de vragenlijst van de Staat van de Stad.

² De term intersekse wordt gebruikt als paraplueterm voor mensen die geboren zijn met een lichaam dat niet voldoet aan de normatieve definitie van man of vrouw wat betreft het chromosomale, gonodale (geslachtsklieren) of anatomische geslacht.

LHBTI's in Amsterdam

de mannen is 8% homoseksueel, en 1% biseksueel. Van de vrouwen is 4% lesbisch en 2% biseksueel.

- Daarmee zijn er relatief meer homoseksuele mannen in Amsterdam vergeleken met Nederland als geheel. In heel Nederland noemt 4% van de mannen zich homoseksueel en 3% biseksueel. Van de vrouwen noemt 3% zich lesbisch en 3% biseksueel ([Movisie, 2015](#)).
- Er zijn geen gegevens over het aantal transgenders, nog over het aantal personen met een intersekse-conditie in Amsterdam.
- Landelijk is van de 15- tot 70-jarigen ongeveer één op de 250 mensen transgender ([Movisie, 2015](#)).
- De prevalentie van intersekse wordt in Nederland geschat rond de 0,5%, oftewel ruim 80.000 mensen ([SCP, 2013](#)). Er is echter geen eenduidigheid over de afbakening van de groep.

15 jaar openstelling burgerlijk huwelijk voor mensen van gelijk geslacht

In 2001 werd het burgerlijk huwelijk voor mensen van hetzelfde geslacht opengesteld. Het eerste huwelijk is op 1 april 2001 in Amsterdam gesloten door burgemeester Cohen. Sindsdien zijn er 2.850 huwelijken tussen twee mannen of tussen twee vrouwen gesloten in Amsterdam. In heel Nederland werden er in dezelfde periode ongeveer 20.000 van zulke huwelijken gesloten. Daarmee is het cijfer in Amsterdam relatief hoog. Een opvallend verschil is dat er in Amsterdam meer huwelijken zijn tussen twee mannen, terwijl er landelijk meer huwelijken zijn tussen twee vrouwen ([CBS, 2016](#)).

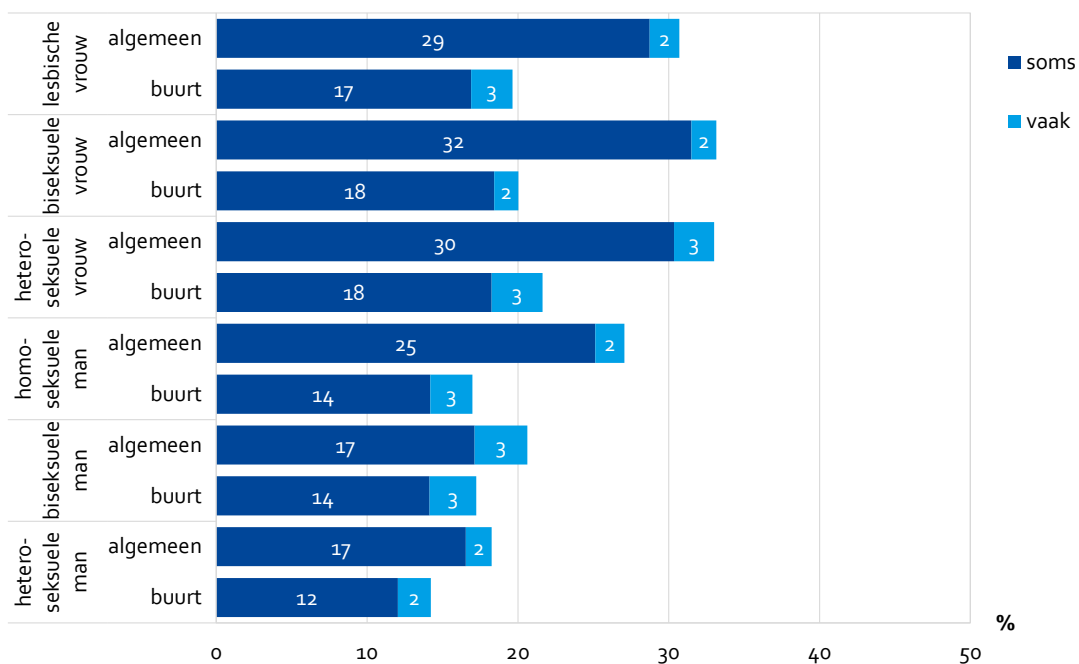
1 Veiligheid

De gemeente streeft in de Roze Agenda naar een veilig leefklimaat voor LHBTI's. In dit hoofdstuk gaat het over gevoelens van onveiligheid van LHBTI's, discriminatie, geweld en cyberpesten.

1.1 Gevoelens van onveiligheid

- Uit voorlopige cijfers van de Veiligheidsmonitor Amsterdam-Amstelland voor 2014 en 2015 blijkt dat 27% van de Amsterdamse homoseksuele mannen zich in het algemeen (soms tot vaak) onveilig voelt. Dit aandeel is groter dan onder heteroseksuele of biseksuele mannen.
- Vrouwen voelen zich vaker onveilig dan mannen, ongeacht seksuele gerichtheid. Er zijn weinig verschillen in de mate waarin heteroseksuele, biseksuele en lesbische vrouwen zich onveilig voelen.
- Wanneer gevraagd wordt naar ervaren onveiligheid in de eigen buurt, is dit altijd op een lager niveau dan in het algemeen. Vrouwen (ongeacht seksuele gerichtheid) voelen zich vaker onveilig in de eigen buurt dan mannen. Homoseksuele mannen en biseksuele mannen voelen zich iets vaker onveilig in de eigen buurt dan heteroseksuele mannen.

Figuur 1.1 Onveiligheidsgevoelens van Amsterdammers in de eigen buurt en in het algemeen naar geslacht en seksuele gerichtheid, 2015 (procenten)

bron Veiligheidsmonitor Amsterdam-Amstelland/ OIS:

1.2 Discriminatie en geweld

- In 2014 en 2015 heeft 14% van de Amsterdammers wel discriminatie ervaren in het jaar voorafgaand aan de Veiligheidsmonitor. Onder homoseksuele mannen stijgt dit aandeel tot 23% en onder biseksuele mannen tot 19%.
- Van de lesbische vrouwen en biseksuele vrouwen heeft 18% zich wel eens gediscrimineerd gevoeld. Onder heteroseksuele mannen en vrouwen is dit aandeel duidelijk lager (respectievelijk 12% en 11%).
- Homoseksuele (6%) en biseksuele (6%) mannen geven vaker aan slachtoffer te zijn geworden van geweld in de afgelopen twaalf maanden dan heteroseksuele mannen (4%; Veiligheidsmonitor 2014-2015).
- Vrouwen geven iets minder vaak aan slachtoffer te zijn geweest van geweld in het afgelopen jaar (3% à 4%) en daarbij zijn er nauwelijks verschillen naar seksuele gerichtheid.
- Landelijk zijn er gemiddeld drie meldingen van anti-homogeweld per week ([Politie landelijke eenheid, 2013](#)).
- Landelijk onderzoek van het CBS heeft aangetoond dat homoseksuele (6%) en biseksuele (5%) mannen online vaker te kampen hebben met pesterijen dan heteroseksuele mannen (3%). Homoseksuele mannen hebben drie keer zo vaak te maken met de verspreiding van persoonlijke foto's, filmpjes of roddels. Bij vrouwen is geen verschil in slachtofferschap naar seksuele gerichtheid ([CBS, 2015](#)).
- Van de Nederlandse transgenders heeft 43% ten minste een keer geweld meegemaakt in de afgelopen twaalf maanden, en 37% wordt minstens één keer per maand beledigd ([TNN, 2015](#)). Van de transgenders die te maken hebben met geweld of discriminatie, past driekwart zijn of haar gedrag aan vanwege onveiligheidsgevoelens. Voorbeelden van gedragsaanpassingen zijn stoppen met sporten of het vermijden van winkels.
- Er is weinig bekend over discriminatie en geweld jegens mensen met een intersekse-conditie. Door niet open te zijn over hun conditie en het vermijden van situaties en plekken, zoals de sauna, beschermen ze zich tegen mogelijk ongewenste reacties van de omgeving ([SCP, 2014](#)).
- Als mensen wel open zijn over hun intersekse-conditie, dan wordt er verschillend gereageerd. Een vriendschap kan hechter worden, maar er zijn ook reacties die worden getekend door onwetendheid, ongemak en onbegrip. Zo kunnen vreemde vragen gesteld worden of is er verwarring met homoseksualiteit of transgender zijn.
- Hoewel de intersekse-conditie geen bedreiging vormt voor de eigen gezondheid wordt deze nog niet geaccepteerd door de maatschappij. Vaak wordt in de kindertijd door de ouders besloten een keuze te forceren door desnoods medisch ingrijpen. Het recht op zelfbeschikking en lichamelijke integriteit wordt hiermee geschaad. Malta en Chili hebben recentelijk een verbod op medische ingrepen bij kinderen met een intersekseconditie ingevoerd ([COC, 2016](#)) en de gemeente Amsterdam heeft besloten om geslachtsregistratie in gemeentelijke formulieren zoveel als wettelijk mogelijk te schrappen ([COC, 2015](#)).

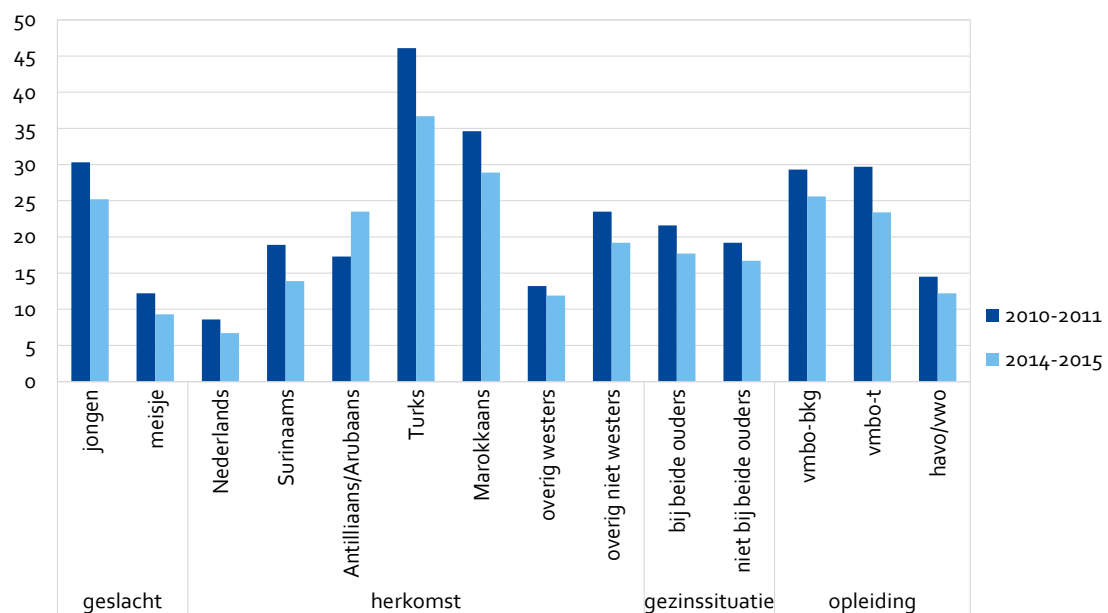
2 Onderwijs en jeugd

De gemeente streeft naar een hoge acceptatie van seksuele- en genderdiversiteit onder jongeren. In het onderwijs stelt de gemeente een veilig en tolerant schoolklimaat met een hoge LHBTI-acceptatie tot doel. In dit hoofdstuk komen de volgende onderwerpen aan de orde: acceptatie LHBTI door jongeren, welzijn LHBTI-jongeren, onderwijs en LHBTI en aandacht voor seksuele- en genderdiversiteit in de les.

2.1 Acceptatie LHBTI door jongeren

- Zeventien procent van de 13-14 jarige Amsterdammers in schooljaar 2014-2015 heeft een negatieve houding ten aanzien van homoseksuele en lesbische leerlingen op hun school ([GGD Amsterdam, 2016](#)).
- In vergelijking met Amsterdamse tweedeklassers uit schooljaar 2010-2011 hebben tweedeklassers uit schooljaar 2014-2015 minder vaak een negatieve houding ten opzichte van homoseksualiteit.
- Scholieren van Turkse en Marokkaanse herkomst staan het vaakst negatief tegenover homoseksualiteit. Onder deze groep is de afname in negatieve houding wel het sterkst.

Figuur 2.1 Negatieve houding ten opzichte van homoseksualiteit onder tweedeklassers (13-14 jarigen), schooljaar 2014-2015 (procenten)

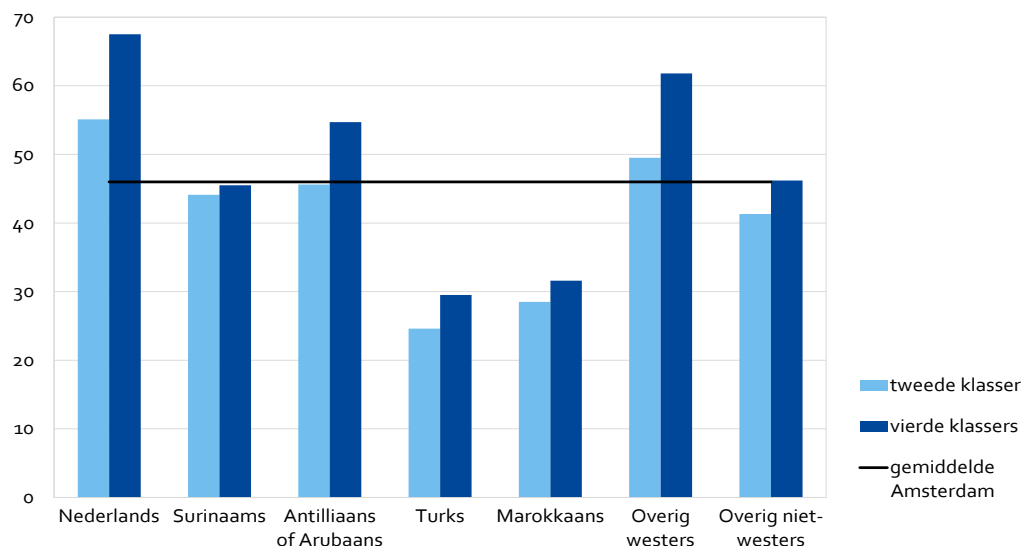
bron: [GGD Amsterdam](#)

- Tweedeklassers in het vmbo hebben net als vier jaar geleden vaker een afwijzende houding ten opzichte van homoseksuele mannen en lesbische vrouwen dan tweedeklassers in het

havo/vwo onderwijs. Het verschil in houding tussen deze leerlingen is echter wel kleiner geworden. Over het algemeen zijn vierdeklassers toleranter ten opzichte van homoseksualiteit dan leerlingen uit de tweede klas ([GGD Amsterdam, 2016](#)).

- Net als in schooljaar 2010-2011 hebben tweedeklassers in stadsdeel Centrum het minst vaak een negatieve houding tegenover homoseksualiteit (7%) en in Nieuw-West het vaakst (24%). Er is wel een verschuiving waarneembaar tussen de overige stadsdelen. Scholieren in Stadsdeel Noord zijn nu na die in Nieuw-West, het minst tolerant tegenover homoseksualiteit (23%). In 2010-2011 waren dit de scholieren uit stadsdeel West.
- Onder Amsterdamse tweedeklassers uit schooljaar 2014-2015 denkt 46% van de meisjes dat een klasgenoot eerlijk voor zijn geaardheid uit kan komen³, van de jongens is dit 40%. Dit is een stijging ten opzichte van de tweedeklassers uit 2010-2011.
- Vierdeklassers zijn hier positiever over dan tweedeklassers: 56% van de meisjes en 46% van de jongens denkt dat een homoseksuele jongere uit de kast kan komen. Ook als gekeken wordt naar de etnische achtergrond, blijken vierdeklassers positiever dan tweedeklassers.

Figuur 2.2 Kan een klasgenoot eerlijk voor zijn geaardheid uitkomen? Schooljaar 2014-2015 (procenten)

bron: [GGD Amsterdam](#)

- Leerlingen uit het havo/vwo-onderwijs denken vaker dan jongeren uit het vmbo-onderwijs dat homoseksuele klasgenoten voor hun geaardheid uit kunnen komen. Van de havo/vwo leerlingen uit de tweede klas is de helft van mening dat klasgenoten uit de kast kunnen komen, bij vmbo tl is dit 38% en bij vmbo basis/kader/gemengd 31%. Vierdeklassers in alle typen onderwijs zijn hier positiever over dan tweedeklassers ([GGD Amsterdam, 2016](#)).
- Landelijk vindt 11% van de middelbare scholieren dat je tegen iedereen op school eerlijk kunt zeggen dat je homo/lesbisch of biseksueel bent, volgens 39% kunt je dit alleen aan je vrienden vertellen en 23% zegt dat je dit niet kunt doen. Van bijna een derde van de LHB-leerlingen weet niemand op school van hun seksuele geaardheid af ([SCP, 2015](#)).
- De meerderheid (84%) van de jongvolwassenen kreeg bij hun coming-out positieve reacties van medescholieren of medestudenten. Toch kreeg 15% in het afgelopen jaar minstens één negatieve reactie over de seksuele geaardheid van medescholieren te verwerken.

³ Zo wordt het geformuleerd in de GGD-vragenlijst.

- Onder jongeren tussen de 18 en 25 jaar is 45% positief over transgenders en 11% negatief. Van de jongvolwassenen vindt 59% het belangrijk om bij de eerste ontmoeting te weten of de persoon een man of een vrouw is.

2.2 Welzijn LHBTI-jongeren

- In Amsterdam ervaren LHB-jongeren en -jongvolwassenen (16-24 jaar) vaak problemen, zoals moeite met het accepteren van de eigen seksuele identiteit, een weg vinden binnen de LHBT scene, eenzaamheid, sombere gevoelens en (sociale) angst ([GGD Amsterdam, 2013](#)). Dit beeld komt overeen met wat uit landelijk onderzoek naar voren komt over het welzijn van LHBT jongeren.
- Uit landelijk onderzoek komt naar voren dat bijna de helft van de LHB-jongeren ooit suïcidale gedachten heeft gehad, 12% ooit een zelfmoordpoging heeft ondernomen en 13% vaak last heeft van depressieve klachten ([SCP, 2010](#)).
- Uit recente landelijk onderzoek blijkt dat biseksuele jongeren (16-25 jaar) nog vaker eenzaamheid, psychische klachten en suïcidaliteit ervaren dan homoseksuele jongeren. Naarmate LHB-jongeren ouder worden, komen de genoemde problemen wel minder vaak voor ([SCP, 2015](#)).
- Van de Nederlandse transgenderjongeren kampt bijna driekwart met psychische problemen. Met transgenderjongeren die in een behandelingstraject zitten bij het VU genderteam gaat het juist goed ([Movisie, 2015](#)).
- Gegevens over het welzijn van jongeren met een intersekse-conditie zijn niet beschikbaar. Wel is uit landelijk onderzoek bekend dat volwassenen met een intersekse-conditie aangeven dat zij in hun jeugd te maken hadden met een negatieve schoolbeleving, verminderende sociale omgang en angst om gepest te worden ([Nji, 2014](#)).
- In de jeugdsector is aandacht voor de specifieke problemen waar LHBTI-jongeren tegenaan lopen niet vanzelfsprekend. Van de professionals weet 41% niet hoe te signaleren dat een jongere worstelt met LHB-gevoelens en voor transgenderjongeren is dit 64%. Van de professionals die vermoeden dat een jongere transgender is, maakt 71% dit niet bespreekbaar. Van deze professionals geeft bijna driekwart (73%) aan graag meer te weten te komen over leven met intersekse-conditie ([Nji, 2014](#)).
- De landelijke Kinderrechtenmonitor wijst er op dat mensen jonger dan 16 jaar niet in aanmerking komen voor een wijziging van het geslacht op hun geboorteakte als zij dat wel wensen. Zo kunnen transgenderkinderen vanaf 12 jaar, en soms eerder, in samenspraak met hun ouders besluiten tot het gebruiken van puberteitsremmers. Zij leven dan al in het andere geslacht ([UL, 2014](#)).

2.3 Onderwijs en LHBTI

- LHB-scholieren worden vaker gepest dan hun medescholieren en ervaren een negatievere sfeer in de klas, ze hebben een minder goede band met docenten en spijbelen vaker. Zij voelen zich er minder veilig dan hun heteroseksuele medescholieren, vinden het er minder gezellig en hebben minder het gevoel erbij te horen ([SCP, 2014](#); [SCP, 2015](#)).
- In 2014 maakte 13% van de leidinggevenden op scholen melding van incidenten tegenover het personeel vanwege seksuele gerichtheid. In eerdere jaren was dit nog 3% tot 7%.

Incidenten tegenover leerlingen vanwege hun seksuele gerichtheid werd door 19% van de leidinggevendenden gemeld, tegenover 9% tot 16% in voorgaande jaren ([ITS, 2014](#)).

- 7% van de Nederlanders zou het een probleem vinden als zijn of haar kind les zou krijgen van een homoseksuele leraar of lerares ([SCP, 2015](#)).
- Door het schrappen van de enkele-feitconstructie mogen religieuze scholen binnenkort geen LHB-leerlingen en -docenten meer wegsturen ([COC, 2015](#)).

2.4 Aandacht voor seksuele diversiteit in de les

- Scholen zijn sinds 2012 verplicht om voorlichting te geven over seksuele diversiteit. Het [ITS heeft in 2015](#) onderzocht hoe docenten in de Nederlands primair en voortgezet onderwijs omgaan dit doen in de klas. Daar uit blijkt dat in het primair onderwijs 90% van de leerkrachten het thema seksuele diversiteit in de klas behandelt. Daarvan geeft 12% aan dat het thema moeilijk te bespreken is in de les, op scholen met een hoog aandeel leerlingen van niet-westerse herkomst is dit vaker het geval.
- Een derde van de docenten in het basisonderwijs maakt weleens mee dat ouders er moeite mee hebben dat seksuele diversiteit in de les aan bod komt.
- In het voortgezet onderwijs komt bij 12% van de docenten seksuele diversiteit nooit in de les aanbod. Heteroseksuele docenten behandelen het onderwerp iets minder vaak dan homoseksuele docenten.
- Hoe hoger het onderwijsniveau hoe gemakkelijker het onderwerp in de les te bespreken is. Docenten geven vaak aan dat het thema voor de leerlingen lastiger is dan voor henzelf ([ITS, 2015](#)).

3 Diversiteit

De Roze Agenda van de gemeente streeft naar een tolerant leefklimaat onder alle LHBTI-groepen, ongeacht culturele afkomst. In dit hoofdstuk komen acceptatie door volwassenen, acceptatie van bi-culturele LHBTI's door hun omgeving, en LHBTI-vluchtelingen aan de orde.

3.1 Acceptatie van LHB(TI) in Amsterdam

- Acht van de tien Amsterdammers heeft er geen problemen mee dat homoseksuele en lesbische paren trouwen, twee mannen hand in hand lopen, of dat hun kind les krijgt van een homoseksuele leraar of lerares. Dat blijkt uit de reacties op een aantal stellingen in de [Amsterdamse Burgermonitor \(2014\)](#).
- Amsterdammers hebben iets vaker moeite met gelijke adoptierechten (15%) en met het idee dat hun kind een homoseksuele relatie zou hebben (17%).
- Het is niet bekend hoe Amsterdammers zich positioneren als het gaat om de acceptatie van transgenders en mensen met een intersekse-conditie.

3.2 Acceptatie LHBTI's in Nederland

- In Nederland vindt 92% van de bevolking dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen het leven moeten kunnen leiden dat zij zelf willen. 7% oordeelt negatief over homo- en bisexualiteit, 10% over transgenders ([SCP, 2016](#)).
- In acht jaar tijd is het aandeel van de bevolking dat positief staat tegenover homoseksualiteit gestegen van 53% naar 70%.
- Met (zichtbare) intimiteit heeft men meer moeite: 32% vindt het aanstootgevend als twee mannen zoenen in het openbaar terwijl 12% daar moeite mee heeft bij een man-vrouwkoppel.
- 25% vindt dat er iets mis is met mensen die niet duidelijk man of vrouw zijn en 46% vindt het belangrijk om te weten bij een eerste ontmoeting of iemand man of vrouw is.
- Een kwart weet niet zeker of zij de vriendschap in stand wil houden als blijkt dat hun beste vriend(in) transgender is en zijn/haar lichaam wil aanpassen aan het gewenste geslacht door middel van operaties en hormoonbehandeling ([Movisie, 2015](#)).
- Uit een verkennend kwalitatief onderzoek komt naar voren dat personen met een intersekse-conditie te maken krijgen met ongewenste reacties en zich aanpassen om deze reacties te voorkomen ([SCP, 2014](#)).

3.3 Acceptatie van bi-culturele LHBTI's door hun omgeving

- Migranten hebben relatief vaker moeite met het accepteren van LHBTI's, vooral mensen die zichzelf als gelovig definiëren. LHBTI-acceptatie is vooral laag onder personen van Turkse en Marokkaanse herkomst ([SCP, 2014](#)).

- Tweede generatie migranten in Nederland hebben gemiddeld positievere opvattingen over LHB's dan de eerste generatie. Opleidingsniveau lijkt hiervoor een belangrijke verklaring.
- Van de Amsterdammers van Turkse en Marokkaanse herkomst zou 58% het een probleem vinden als hun kind een homoseksuele relatie zou hebben en 42% van hen vindt het niet goed dat homo- en heteroseksuele paren gelijke rechten hebben bij de adoptie van kinderen ([Amsterdamse Burgermonitor \(2014\)](#)).
- LHB's met een migratieachtergrond zijn extra kwetsbaar voor het ontwikkelen van psychosociale problemen, omdat ze tot een dubbele minderheidsgroep behoren en daardoor veel last hebben van minderheidsstress ([GGD Amsterdam, 2015](#)).
- In traditionele gemeenschappen lopen jongeren die zich niet genderconform gedragen het risico om bestraft te worden vanwege het aantasten van de familie-eer. Transgender-zijn wordt vaak met homoseksualiteit verward ([Movisie, 2014](#)).
- Ongeveer een kwart van de jongeren die bij Veilige Haven aanklopt (een Amsterdamse organisatie voor multiculturele LHBT-jongeren) heeft te maken gehad met eer-gerelateerd of huiselijk geweld.
- Sociaalwerkers hebben naar eigen zeggen weinig kennis over en ervaring met jonge LHBT's met een migratieachtergrond. Zij zijn zich er daarom niet altijd van bewust dat seksuele geaardheid mee kan spelen in de problematiek van de cliënten. De organisaties voor maatschappelijke dienstverlening (MaDi's) in Amsterdam hebben minstens twee getrainde sociaal werkers op het gebied van LHBT's met een migratieachtergrond ([GGD Amsterdam, 2015](#)).
- Homoseksuele mannen met een migratieachtergrond leiden vaak een dubbelleven om hun gerichtheid geheim te houden voor hun familie. Lesbische vrouwen met een migratieachtergrond kiezen juist vaak voor afstand met hun familie ([KIS, 2016](#)).

3.4 LHBT(I) Vluchtelingen

- Seksuele gerichtheid en transgender-zijn gelden als asielgrond. Het is niet bekend hoeveel asielzoekers op grond hiervan asiel aanvragen en asiel hebben gekregen. De reden hiervoor is dat seksuele gerichtheid niet wordt geregistreerd bij asielaanvragen op basis van de privacywetgeving. Er zijn geen gegevens over de grootte van de groep LHBT-vluchtelingen in Amsterdam ([Secret Garden, 2014](#)).
- In het beleidskader 'Vluchtelingen in Amsterdam' worden LHBT-vluchtelingen als kwetsbare groep aangemerkt die op speciale aandacht en afgepaste begeleiding vanuit de gemeente kan rekenen ([Gemeente Amsterdam, 2015](#)).
- LHBT-asielzoekers voelen zich regelmatig onveilig in asielzoekerscentra. Naar aanleiding van een aantal incidenten waarbij LHBT-asielzoekers met discriminerend gedrag van mede-asielzoekers werden geconfronteerd is in januari, februari en maart 2016 de gescheiden opvang van LHBT-asielzoekers een onderwerp van maatschappelijk debat. Sinds begin januari 2016 is een aparte vleugel voor LHBT's ingericht op een van de opvanglocaties. Inmiddels valt de noodopvang onder het COA, en niet meer onder Gemeente Amsterdam ([Gemeente Amsterdam, 2016a](#); [Gemeente Amsterdam, 2016b](#)).
- De gemeente Amsterdam heeft het initiatief genomen om asielzoekers al vanaf februari voorlichting te geven over de rechten van vrouwen en LHBT's ([COC, 2016](#)).
- De meerderheid van de Tweede Kamer stemde in maart 2016 positief over de motie om op korte termijn veilige opvang voor LHBTI in te richten.

4 Gezondheid, zorg en welzijn

Op het gebied van gezondheid, zorg en welzijn streeft de gemeente naar voorzieningen die zijn afgestemd op LHBTI's. Daarbij gaat het om het verbeteren van de toegang, de omgang en het welbevinden in deze sectoren. In dit hoofdstuk worden de gezondheid en het welzijn van LHBTI's besproken, de positie van LHBTI's in de zorg, en de specifieke problemen van LHBTI-ouderen.

4.1 Gezondheid en welzijn van LHBTI's

- Uit de Amsterdamse enquête De Staat van de Stad uit 2014 blijkt dat homo- en biseksuele mannen vaker aangeven dat hun gezondheid matig of slecht is dan heteroseksuele mannen.

Tabel 4.1 Algemene gezondheid van Amsterdammers, naar geslacht en seksuele gerichtheid, 2014 (procenten)

		(heel) goed	matig	(heel) slecht	totaal
man	heteroseksueel	82	14	4	100
	homo-/biseksueel	71	21	8	100
vrouw	heteroseksueel	76	20	5	100
	lesbisch/biseksueel	73	18	8	100

bron: Staat van de Stad, OIS

- Uit dezelfde enquête blijkt dat homoseksuele en biseksuele mannen vaker (44%) last hebben van langdurige ziekten, aandoeningen, handicaps of ouderdomsklachten dan heteroseksuele mannen (28%).
- Daarnaast voelen homo- en biseksuele Amsterdammers zich in vergelijking met heteroseksuele Amsterdammers zich wat vaker soms somber of neerslachtig. Van de lesbische en biseksuele vrouwen voelde 53% zich de afgelopen vier weken soms neerslachtig, bij de heteroseksuele vrouwen was dit 33%.
- Over transgenders in Amsterdam is weinig bekend. Uit een landelijk onderzoek onder 450 transgenders blijkt dat zij gemiddeld meer last hebben van psychische problemen dan anderen. Zij voelen zich veel vaker (erg) eenzaam en een vijfde had ooit een zelfmoordpoging gedaan. Transgenders die hun transitie hebben voltooid hebben minder last van psychische problemen ([SCP, 2012](#)).
- Volgens internationaal onderzoek is onder mensen met een intersekse-conditie sprake van verminderd psychosociaal en seksueel welbevinden. Algemene conclusies zijn lastig omdat de groep zeer divers is. Er zijn aanwijzingen dat reacties uit de sociale omgeving, gezondheidsproblemen vanwege medische complicaties en ervaringen met medische behandelingen invloed hebben op het algemeen welbevinden van mensen met een intersekse-conditie ([SCP, 2014](#)).

4.2 LHBTI's in de zorg

- Aandacht voor de behoeften, risico's en problemen van LHBTI-jongeren is in de Nederlandse jeugdsector niet vanzelfsprekend ([NJJ, 2014](#)).
- In Amsterdam geeft een vijfde van de homo- en biseksuele mannen aan vanwege gezondheidsredenen hulp te ontvangen. Dat is twee keer zo veel als onder heteroseksuele mannen (Staat van de Stad 2014). Hierbij is het niet mogelijk om een onderscheid te maken tussen hulp uit het eigen netwerk of professionele hulp.
- Transgenders lopen bij de genderteams tegen lange wachttijden aan (zie [OIS, 2015](#)).
- Mensen met een intersekse-conditie hebben sterke behoefte aan psychosociale begeleiding, die door gespecialiseerde hulpverleners verleend moet worden, blijkt uit een verkennend landelijk onderzoek ([SCP, 2014](#)).

4.3 LHBTI-ouderen

- Uit een onderzoek van Platform Mokum Roze ([Platform Mokum Roze 2014](#)) onder 257 Amsterdamse LHB-ouderen van 55 jaar en ouder gaf 60% aan vaak eenzaam te zijn. Daarnaast gaf 65% aan geen of een beperkt sociaal netwerk te hebben en 60% geen vertrouwen te hebben in genoeg hulp.
- Uit landelijk onderzoek onder LHB-55 plussers blijkt dat 31% niemand vertelt over zijn of haar seksuele geaardheid. Vrouwen zijn minder open dan mannen ([SCP, 2015](#)).
- LHB's tussen 55 en 69 jaar rapporteren vaker ooit suïcidale gedachten te hebben (gehad) of een poging tot zelfdoding te hebben gedaan dan hun leeftijdgenoten, terwijl er onder 70-plussers geen onderscheid is naar seksuele gerichtheid. LHB's tussen 55 en 69 jaar rapporteren ook meer psychische problemen dan de 70-plussers. Een oorzaak hiervoor is echter niet duidelijk: taboes of verminderde herinneringen kunnen een rol spelen.
- Een specifiek gezondheidsprobleem onder oudere homoseksuele mannen is HIV. Er is weinig bekend over de lange-termijn effecten van deze ziekte en van de medicatie. Daar komt bij dat er nog steeds een taboe heerst wat HIV betreft ([Movisie, 2014](#)).
- 69% van de homo- en biseksuele ouderen vindt het belangrijk dat er in de ouderenzorg sprake is van LHB-sensitiviteit, net als 47% van de lesbische en biseksuele vrouwen. Speciale LHB-verzorgingshuizen vinden LHB-ouderen minder belangrijk: onder de mannen vindt 27% dit belangrijk en bij de vrouwen 14% ([SCP, 2015](#)).
- Oudere transgenders kunnen mogelijk ook specifieke gezondheidsklachten hebben vanwege de geslachtstransformatie. Op dit punt is verder onderzoek nodig ([Movisie, 2014](#)).
- De grote meerderheid van de LHB-ouderen verwacht dat iemand in hun omgeving mantelzorg zal geven wanneer dat nodig is. Het aandeel dat dit niet verwacht (8%) is even groot als onder heteroseksuele 55-plussers. Het mantelzorgnetwerk ziet er wel anders uit: LHB-ouderen verwachten minder vaak hulp van partners en kinderen (kinderen hebben ze relatief minder), maar vaker hulp van vrienden en vriendinnen dan heteroseksuele 55-plussers ([SCP, 2015](#)).
- Uit ander landelijk onderzoek blijkt dat LHBT-ouderen relatief vaak een klein familienetwerk hebben, vergeleken met de meerderheid van de ouderen. Dat maakt hen kwetsbaar als ze hulpbehoevend zijn ([Movisie, 2014](#)).

5 Sport

De gemeente Amsterdam streeft naar een veilig sportklimaat dat inclusief is voor alle Amsterdamse LHBTI's. In dit hoofdstuk is er aandacht voor drie onderwerpen rondom sport: sportbeoefeningen door LHBTI's, acceptatie van LHBTI's binnen sport, en er is specifiek aandacht voor de positie van transgenders in de sport.

5.1 Sportbeoefening LHBTI's

- Uit de Staat van de Stad (2014) blijkt dat in Amsterdam, homo- en biseksuele mannen vergeleken met heteroseksuele mannen minder vaak een sport hebben beoefend in het afgelopen jaar. Van de homo- en biseksuele mannen had 50% in het afgelopen jaar een sport beoefend, van de heteroseksuele mannen 61%. Onder vrouwen is het verschil tussen heteroseksuele en lesbische en biseksuele sporters veel kleiner. Van de lesbische en biseksuele vrouwen had 48% in het afgelopen jaar een sport beoefend.
- Uit landelijk onderzoek ([Mulier instituut, 2011](#)) blijkt dat er geen verschillen zijn naar seksuele gerichtheid als het gaat om de vragen of mensen sporten, hoe vaak, of zij lid zijn van sportverenigingen en/of van commerciële sportclubs.
- Wel zijn er verschillen in type sport dat beoefend wordt. Zo sporten heteroseksuele mannen het vaakst in teamverband, terwijl homoseksuele mannen het vaakst solo sporten. Lesbische vrouwen sporten relatief het vaakst in duo-verband.
- In hetzelfde onderzoek ([Mulier instituut, 2011](#)) komt naar voren dat homoseksuele mannen wel eens 'machosporten', als ook team- en contactsporten vermijden. Degenen die wel in teamverband sporten, houden hun seksuele geaardheid eerder bewust verborgen voor medespelers uit angst voor afwijzing ([Mulier Instituut, 2014](#)).

5.2 Acceptatie van LHBTI's in de sport

- Er zijn geen gegevens over acceptatie van LHBTI's in de sport in Amsterdam. Het onderzoek van het [Mulier instituut \(2011\)](#) geeft een landelijk beeld: 8% van de homoseksuele mannen en 2% van de lesbische vrouwen heeft negatief gedrag ervaren in de sport vanwege hun seksuele gerichtheid.
- Over het algemeen is de homo-acceptatie onder jonge mannen van 15-25 jaar het minst groot, ongeacht of ze wel of niet een teamsport beoefenen ([Mulier Instituut, 2014](#)).
- In mannensportteams worden meer homo-negatieve grappen gemaakt dan in andere sportgroepen. Mannelijke sporters vinden minder vaak dan gemiddeld dat een scheidsrechter moet ingrijpen bij het gebruik van 'homo' als scheldwoord. ([Mulier Instituut, 2014](#)).

5.3 Transgenders in de sport

- Er zijn geen cijfers voor Amsterdam over transgenders in de sport, en zeer weinig op landelijk niveau. [Elling \(2012\)](#) concludeert op basis van een kwalitatief onderzoek onder 12 transgendermannen en –vrouwen dat sport voor transgenders een confronterende ervaring is, zeker tijdens een geslachtstransformatie.
- Het NOC*NSF adviseert een onderscheid te maken tussen breedtesport en topsport als het gaat om deelname van transgenders. Bij breedtesport is de richtlijn dat niets de deelname aan sport in de weg moet staan. De genderidentiteit van de sporter is het uitgangspunt. Voor topsport gelden de regels van internationale bonden en toernooiorganisaties ([NOC*NSF, 2015](#)).

6 Werk en Economie

Ruimte voor LHBTI bij evenementen en een LHBTI-vriendelijk ondernemersklimaat en werkklimaat zijn de doelen van de gemeente op het gebied van werk en economie. In dit hoofdstuk komen werk en inkomen en LHBTI-toerisme aan de orde.

6.1 LHBTI's en werk en inkomen

- Uit Amsterdamse cijfer (Staat van de Stad 2014) blijkt dat homo- en biseksuele mannen vaker werkzaam in loondienst zijn (59%) dan heteroseksuele mannen (48%). Daarentegen zijn lesbische en biseksuele vrouwen minder vaak werkzaam in loondienst (35%) dan heteroseksuele vrouwen (40%).
- Homo- en biseksuele mannen zijn minder vaak zelfstandig werkzaam of werkloos dan heteroseksuele mannen, en vaker gepensioneerd.
- Lesbische vrouwen volgen vaker onderwijs of zijn werkloos dan heteroseksuele vrouwen.

Tabel 6. 1 Voornaamste bezigheid, naar seksuele gerichtheid en geslacht, 2014 (procenten)

	heteroseksuelen		LHB'ers	
	man	vrouw	man	vrouw
werkzaam in loondienst	48	40	59	35
zelfstandig werkzaam	14	8	7	9
werkloos/ -zoekend	5	8	1	16
onderwijs volgend	8	10	4	16
huisvrouw/huisman	1	11	4	1
arbeidsongeschikt/ langdurig ziek	4	3	4	1
gepensioneerd	15	13	19	14
vrijwilligerswerk	1	3	1	5
anders/ geen antwoord	3	3	1	4
totaal	100	100	100	100

bron: Staat van de Stad/OIS

- Landelijk onderzoek heeft aangetoond dat LHB's op het werk vaker conflicten en ongewenst gedrag rapporteren dan heteroseksuelen. Ook melden zij vaker burn-out klachten, vooral biseksuele personen ([SCP, 2016](#)).
- Verder blijkt uit landelijk onderzoek dat LHB's van 55 jaar of meer ruim twee keer zo vaak arbeidsongeschikt zijn dan heteroseksuelen in dezelfde leeftijdsgroep ([SCP, 2015](#)).
- Uit de Staat van de Stad (2014) blijkt dat er weinig verschil is tussen heteroseksuelen en LHB's in de mate waarin men kan rondkomen met het huishoudinkomen. Wel blijkt dat lesbische en biseksuele vrouwen vaker makkelijk kunnen rondkomen met het huishoudinkomen dan heteroseksuele vrouwen. Waar dit aan ligt is niet duidelijk, en zou verder onderzocht moeten worden.

- De positie van transgenders op de arbeidsmarkt is in landelijk onderzoek onderzocht. Voor Amsterdam zijn er geen cijfers. Transgenders zijn minder vaak actief op de arbeidsmarkt dan Nederlanders gemiddeld; ze zijn veel vaker arbeidsongeschikt of werkloos ([SCP, 2012](#)).
- Transgenders komen barrières tegen bij sollicitaties, maar ook op het werk ([Vennix, 2010](#)). Bij het zoeken van een baan is het vinden van een werkplek waar men wordt geaccepteerd lastig. Eenmaal in functie ervaren transgenders vaak dat zij onvoldoende zichzelf kunnen zijn en ervaren zij weinig acceptatie.
- Ook bij een hoog opleidingsniveau hebben alleenstaande transgenders relatief vaak een inkomen onder de armoedegrens ([SCP, 2012](#)).
- Bij LHB-ouderen is relatief vaak sprake van een slechte financiële situatie vanwege een laag pensioen. Het fiscaal partnerschap of nabestaandenpensioen werd pas in 1996 van kracht voor paren van hetzelfde geslacht. Ouderen die voor dat jaar hun partner hebben verloren, hebben nooit recht gehad op een deel van het pensioen van de partner ([Movisie, 2012](#)). Deze slechte financiële situatie geldt nog sterker voor lesbische vrouwen, vanwege een lager opgebouwde pensioen dan de homoseksuele man ([Axion Continu, 2013](#)).
- Of mensen met een intersekse-conditie specifieke belemmeringen ervaren bij arbeidsparticipatie is niet bekend, noch in Amsterdam, noch op landelijk niveau.

6.2 LHBTI-toerisme

- Er is weinig bekend over LHBTI-toerisme in Amsterdam en de opbrengsten van het LHBTI-imago van de stad voor werk en economie. Vanwege de Canal Parade, het homomonument en andere evenementen en bezienswaardigheden was Amsterdam lange tijd een top-bestemming onder LHB-toeristen. Amsterdam concurreert nu op dit vlak met andere steden.
- Uit eerder onderzoek bleek dat LHB-toeristen de stad op dezelfde manier bezochten als andere buitenlandse toeristen. Wel bezochten zij vaker het homomonument en de Wallen en gebruikten zij vaker het specifieke LHB-aanbod. Verder heeft één onderzoek gekeken naar de uitgaven van LHB-toeristen, waaruit bleek dat bezoekers aan gay-locaties⁴ gemiddeld 31% meer uitgaven tijdens hun verblijf in Amsterdam dan andere verblijfsbezoekers ([OIS, 2015](#)).
- De gemeente wil meer evenementen organiseren met een LHBTI-component. Zo vindt in 2016 de twintigste editie van de Amsterdamse Pride plaats, tevens ook de EuroPride. De komende editie staat in het teken van sport en LHBTI's.

⁴ In dit onderzoek wordt bezoekers van Amsterdam de vraag voorgelegd of zij een bezoek hebben gebracht aan 'gay places'. Deze term wordt niet verder gespecificeerd.

Bijlage Literatuur

Inleiding

Felten, H. & M. Boote. *Handreiking LHBT- emancipatie. Feiten en cijfers op een rij*. Utrecht: Movisie, 2015.

<https://www.movisie.nl/sites/default/files/LHBT-feiten-cijfers.pdf>

Gemeente Amsterdam. *Uitvoering Roze Agenda. Uitvoeringsplan 2015-2018 Roze Agenda LHBTI-beleid in de gemeente Amsterdam*, 2015.

<https://www.amsterdam.nl/gemeente/organisatie/sociaal/onderwijs-jeugd-zorg/diversiteit/roze-agenda-2015/>

Lisdonk, J. van. *Leven met intersekse/DSD*. Den Haag: SCP, 2014.

http://www.scp.nl/nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2014/Leven_met_intersekse_DSD

CBS (2016, 30 maart). Vrouwenparen vaker uit elkaar dan mannenparen. Geraadpleegd maart 2016.

<http://www.cbs.nl/nl-/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2016/vrouwenparen-vaker-uit-elkaar-dan-mannenparen.htmS,2016>

Veiligheid

COC (2015, 20 augustus). *Amsterdamse afschaffing gemeentelijke geslachtsregistratie 'voorbeeld tot navolging'*. Geraadpleegd maart 2016.

<https://www.coc.nl/jouw-belangen/amsterdamse-afschaffing-gemeentelijke-geslachtsregistratie-voorbeeld-tot-navolging>

COC (2016, 12 januari). *Chili verbiedt medisch ingrijpen bij kinderen met intersekse-conditie*. Geraadpleegd maart 2016.

<http://www.coc.nl/internationaal/chili-verbiedt-medisch-ingrijpen-bij-kinderen-met-intersekse-conditie>

Kloosterman, R. *Vrouwen meer op internet gepest dan mannen*. Den Haag: CBS, 2015.

<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/publicaties/boeken/sociaal-economische-trends/archief/2015/vrouwen-meer-op-internet-gepest-dan-mannen.htm>

Lisdonk, J. van. *Leven met intersekse/DSD*. Den Haag: SCP, 2014.

http://www.scp.nl/nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2014/Leven_met_intersekse_DSD

Oosterhout, E. van & E. Alink. *'Veilig, zolang men het niet merkt...'*. Een onderzoek naar de veiligheid van transgender personen in de openbare ruimte in Nederland. Transgender Netwerk Nederland, 2015.

<https://www.transgendernetwerk.nl/wp-content/uploads/2015/12/Veilig-zolang-men-het-niet-merkt.pdf>

Segerink, R. *Anti-homogeweld in Nederland. Analyse van (dreiging van) fysiek anti-homogeweld*. Driebergen: Politie Landelijke Eenheid, 2013.

<https://www.movisie.nl/publicaties/anti-homogeweld-nederland>

Onderwijs en jeugd

Bucx, F., F. van der Sman en m.m.v. C. Jalvingh. *Anders in de klas. Evaluatie van de pilot Sociale veiligheid LHBT-jongeren op school*. Den Haag: SCP, 2014.

http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2014/Anders_in_de_klas

COC (2015, 3 maart). *Historische dag: Senaat schrappt ontslagmogelijkheid LHB-docent*.

Geraadpleegd maart 2016.

<http://www.coc.nl/politiek-2/historische-dag-senaat-schrapt-ontslagmogelijkheid-lhb-docent>

Emmen, M., A. Addink & H. Felten. *Jong en anders. Onderzoek naar aandacht voor lesbische, homo- en bi-jongeren, transgenderjongeren en jongeren met een interseks conditie (LHBTi) in jeugdwelzijn, jeugdzorg en jeugd-(L)VB*. Utrecht: NJi en Movisie, 2014.

<http://www.nji.nl/nl/Publicaties/Jong-en-anders>

Felten, H. & M. Boote. *Handreiking LHBT- emancipatie. Feiten en cijfers op een rij*. Utrecht: Movisie, 2015.

<https://www.movisie.nl/sites/default/files/LHBT-feiten-cijfers.pdf>

GGD Amsterdam. *Gezondheid in beeld*. Geraadpleegd maart 2016.

<http://www.ggdgezondheidinbeeld.nl/jeugd>

Husen, G. van en T. Savenije. *LHBT-specifieke hulpverlening in Amsterdam: vraag en aanbod*. Amsterdam: GGD Amsterdam, 2013.

<http://www.ggd.amsterdam.nl/ggd/publicaties/rapporten/>

Keuzenkamp, S. (red.). *Steeds gewoner, nooit gewoon. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag: SCP, 2010.

http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2010/Steeds_gewoner_nooit_gewoon

Kuyper, L. *Jongeren en seksuele oriëntatie. Ervaringen van en opvattingen over lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele jongeren*. Den Haag: SCP, 2015.

http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2015/Jongeren_en_seksuele_oriëntatie/Jongeren_en_seksuele_oriëntatie

Kuyper, L. *Wel trouwen, niet zoenen. De houding van de Nederlandse bevolking tegenover lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen 2015*. Den Haag: SCP, 2015.

http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2015/Wel_trouwen_niet_zoenen

Rap, S., Liefwaard, T. & Rodrigues, P. *Advies kinderrechtenmonitor 2014. In opdracht van de Kinderombudsman*. Leiden: Universiteit Leiden, 2014.

<http://media.leidenuniv.nl/legacy/kinderrechtenmonitor-2014-universiteit-leiden.pdf>

Sijbers, R., Elfering, S., Lubbers, M., Scheepers, P. & M. Wolbers. *Maatschappelijke thema's in de klas. Hoe moeilijk is dat?* Nijmegen: ITS, 2015.

<http://www.ru.nl/its/afgerond-onderzoek/onderwijskwaliteit/maatschappelijke-0/>

Sijbers, R., Fettelaar, D., W. de Wit en T. Mooij. *Sociale veiligheid in en rond scholen*. Nijmegen: ITS Radboud Universiteit Nijmegen, 2014.

<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2014/12/01/sociale-veiligheid-in-en-rond-scholen.html>

Diversiteit

COC (2016, 1 maart). *Kamerbesluit is doorbraak voor LHBT-asielzoekers in nood*. Geraadpleegd maart 2016.

<http://www.coc.nl/politiek-2/kamerbesluit-is-doorbraak-voor-lhbt-asielzoekers-in-nood>

- COC (2016, 25 januari). *Bussemaker: 'LHBT-voorlichting in asielzoekerscentra.'* Geraadpleegd maart 2016.
<http://www.coc.nl/politiek-2/bussemaker-lhbt-voorlichting-in-asielzoekerscentra>
- Felten, H. *Eergerelateerd geweld en seksuele en genderdiversiteit.* Utrecht: Movisie, 2015.
<https://www.movisie.nl/publicaties/eergerelateerd-geweld-seksuele-genderdiversiteit>
- Felten, H. & M. Boote. *Handreiking LHBT- emancipatie. Feiten en cijfers op een rij.* Utrecht: Movisie, 2015.
<https://www.movisie.nl/sites/default/files/LHBT-feiten-cijfers.pdf>
- Gemeente Amsterdam. *Beleidskader vluchtelingen in Amsterdam 2015-2018.*
https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:9KOh9BbyfukJ:https://www.amsterdam.nl/publish/pages/753288/beleidskader_vluchtelingen_2015-2018.pdf+&cd=1&hl=nl&ct=clnk&gl=nl
- Gemeente Amsterdam. *Noodopvang voor asielzoekers.* Geraadpleegd maart 2016.
<https://www.amsterdam.nl/immigratie/vluchtelingen/tijdelijke/>
- Gemeente Amsterdam. Raadsinformatie. Eerste sfeerrapportage noodopvang asielzoekers.
http://zoeken.amsterdam.raadsinformatie.nl/cgi-bin/showdoc.cgi/action=view/id=288381/type=pdf/1.eerste_sfeerrapportage_noodopvang_asielzoekers.pdf
- Huijnk, W. *De acceptatie van homoseksualiteit door etnische en religieuze groepen in Nederland.* Den Haag: SCP, 2014.
http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2014/De_acceptatie_van_homoseksualiteit_door_etnische_en_religieuze_groepen_in_Nederland
- Klein, M. van der, Oostrik, S. & S. Duysak. *Bi-culturele LHBT's aan het woord over hun doen en laten.* Kennisplatform Integratie en Samenleving, 2016.
<http://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/biculturele-lhbt-aan-het-woord-over-doen-laten.pdf>
- Kuyper, L. LHBT-monitor 2016, Opvattingen over en ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen. Den Haag: SCP, 2016.
http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2016/LHBT_monitor_2016
- Lisdonk, J. van. *Leven met intersekse/DSD.* Den Haag: SCP, 2014.
http://www.scp.nl/nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2014/Leven_met_intersekse_DSD
- O+S. *Amsterdamse Burgermonitor 2013: kansen en risico's voor de stad.* Amsterdam: Bureau Onderzoek en Statistiek, 2014.
<http://www.os.amsterdam.nl/nieuwsarchief/2014/amsterdamse-burgermonitor-2013-kansen-en-risicos-voor-de-stad>
- Stichting Secret Garden. *Vijf jaar Secret Garden, 2008-2013.* Amsterdam: Stichting Secret Garden, 2014.
<http://www.stichtingsecretgarden.nl/nieuwsbrief/docs/SecretGarden5jaar03.pdf>
- Veldt, van der W. *Veilige Haven MaDi Specialistische hulpverlening geïntegreerd in de reguliere maatschappelijke dienstverlening. Evaluatieonderzoek naar de overdracht van migranten LHBT-specifieke hulpverlening naar maatschappelijke dienstverlening 2013-2014-2015.* Amsterdam: GGD Amsterdam, 2015.
http://www.ggd.amsterdam.nl/publish/pages/473214/veilige_haven_madi.pdf

Gezondheid, zorg en welzijn

- Emmen, M., A. Addink & H. Felten. *Jong en anders. Onderzoek naar aandacht voor lesbische, homo- en bi-jongeren, transgenderjongeren en jongeren met een intersekse conditie (LHBTi) in jeugd welzijn, jeugdzorg en jeugd-(L)VB*. Utrecht: NJi en Movisie, 2014.
<http://www.nji.nl/nl/Publicaties/Jong-en-anders>
- Hermans M. & J. Schuyf. *Informele zorg en zelfredzaamheid van LHBT-ouderen*. Utrecht: Movisie, 2014.
[https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Handreiking-LHBT-Informele-zorg-roze-ouderen%20\[MOV-4579271-1.0\].pdf](https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Handreiking-LHBT-Informele-zorg-roze-ouderen%20[MOV-4579271-1.0].pdf)
- Keuzenkamp, S. *Worden wie je bent. Het leven van transgenders in Nederland*. Den Haag: SCP, 2012.
http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2012/Worden_wie_je_bent
- Lisdonk, J. van. *Leven met intersekse/DSD*. Den Haag: SCP, 2014.
http://www.scp.nl/nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2014/Leven_met_intersekse_DSD
- Lisdonk, J. van & L. Kuyper. *55-plussers en seksuele oriëntatie. Ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele 55-plussers*. Den Haag: SCP, 2015.
http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2015/55_plussers_en_seksuele_ori_ntatie/55_plussers_en_seksuele_ori_ntatie
- OIS. *Fact sheet LHBT'ers in Amsterdam*. Amsterdam: Onderzoek, Informatie en Statistiek, 2015.
http://www.ois.amsterdam.nl/pdf/2015_factsheet%20lhbt.pdf
- OIS. *Amsterdam in Cijfers 2015*. Amsterdam: Onderzoek, Informatie en Statistiek, 2015.
<http://www.ois.amsterdam.nl/media/Amsterdam%20in%20cijfers%202015/#86>
- Platform Mokum Roze. *Resultaten peiling onder Roze 55-plussers in Amsterdam*. 2014.
<http://www.coc.nl/wp-content/uploads/2014/12/201412-Mokum-Roze-Enquete.pdf>

Sport

- Elling, A. Buitengewoon grensoverschrijdend. Sportervaringen van transgenders. *Tijdschrift voor Genderstudies* 2012, 15 (2), 45-60, 2012.
<http://rjh.ub.rug.nl/genderstudies/article/viewFile/1126/1120>
- Elling, A., F. Smits, P. Hover en J. van Kalmthout. *Seksuele diversiteit in de sport: sportdeelname en acceptatie*. Utrecht: Mulier Instituut, 2011.
http://www.mulierinstituut.nl/publicaties/publicatie-detail.html?publication_id=13002
- Mulier Instituut (2014, 15 oktober). *Mannelijke teamsporters: niet meer homofoob, wel meer homograppen. Geraadpleegd maart 2016*.
<http://www.mulierinstituut.nl/actueel/nieuws/mannelijke-teamsporters-niet-meer-homofoob-wel-meer-homograppen/>
- Vloet, L. & K. Collot d'Escury. *Transgenders en sport. Richtlijnen voor sportbonden, verenigingen en sporters ten behoeve van de sportdeelname van transgenders*. Arnhem: NOC*NSF, 2015.
<http://www.nocnsf.nl/transgenders>

Werk en economie

- Keuzenkamp, S. *Worden wie je bent. Het leven van transgenders in Nederland*. Den Haag: SCP, 2012.
http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2012/Worden_wie_je_bent

Kuyper, L. LHBT-monitor 2016, Opvattingen over en ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen. Den Haag: SCP, 2016.

http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2016/LHBT_monitor_2016

Lisdonk, J. van & L. Kuyper. *55-plussers en seksuele oriëntatie. Ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele 55-plussers*. Den Haag: SCP, 2015.

http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2015/55_plussers_en_seksuele_oriëntatie/55_plussers_en_seksuele_oriëntatie

Nouws, L., K. Bos, M. Hoogland en B. Schrijver. *Roze ouderen. Over een homovriendelijk beleid*. Utrecht: AxionContinu, 2013.

http://www.axioncontinu.nl/Boekje_Roze_Ouderen_pdf

OIS. *Fact sheet LHBT'ers in Amsterdam*. Amsterdam: Onderzoek, Informatie en Statistiek, 2015.

http://www.ois.amsterdam.nl/pdf/2015_factsheet%20lhbt.pdf

Schuyf, J. en R. Stoop (red.). *Factsheet Ouderen en homoseksualiteit*. Utrecht: Movisie, 2007.

http://www.platformouderenzorg.nl/uploads/files/downloads/factsheet_ouderen_en_homoseksualiteit.pdf

Vennix, P. *Transgenders en werk. Een onderzoek naar de arbeidssituatie van transgenders in Nederland en Vlaanderen*. Utrecht: Rutgers Nisso groep, 2010.

<http://docplayer.nl/166669-Transgenders-en-werk-een-onderzoek-naar-de-arbeidssituatie-van-transgenders-in-nederland-en-vlaanderen.html>

Gemeente Amsterdam

Onderzoek, Informatie en Statistiek

Bezoekadres:
Oudezijds Voorburgwal 300
1012 GL Amsterdam

Postbus 658
1000 AR Amsterdam

www.ois.amsterdam.nl